

Г А Р Т

1924
784532

ЦЕНТРАЛНА НАУЧНА
БИБЛИОТЕКА

0

3

6

1

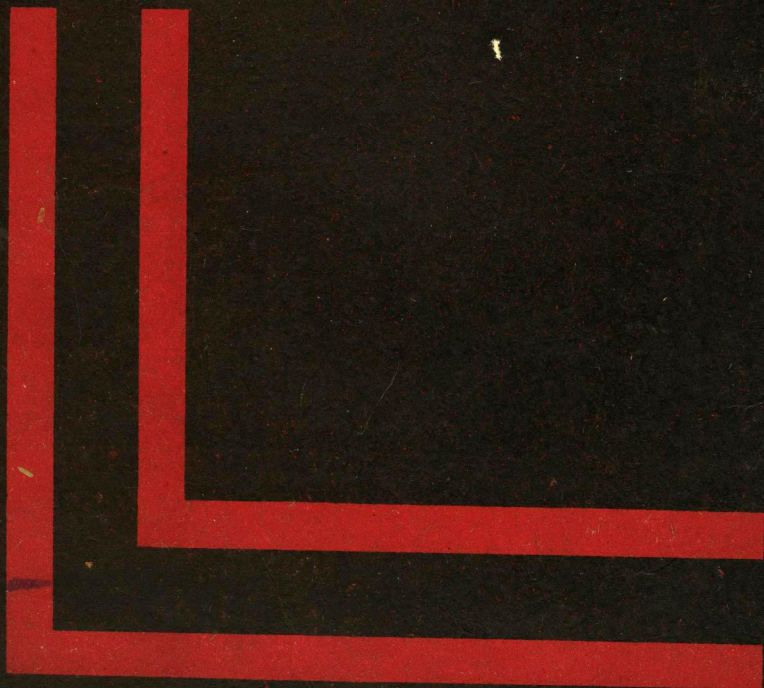
5

Δ

В

У

HART

ЦІНА
75
КОП.

ГАРТ

А Р Т

ВСІМ, ХТО ХОЧЕ ПРОТЯГОМ 1930 РОКУ БУТИ В КУРСІ СПРАВ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ЗНАЙОМИТИСЯ СВОЄЧАСНО З НОВИМИ ТВОРАМИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТАК УКРАЇНСЬКИХ, ЯК І ЗАКОРДОННИХ, НАГАДУЄМО:

ЧИТАЙТЕ ★ ПОШИРЮЙТЕ ★ ЖУРНАЛ „ГАРТ“

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ★ ЧЕТВЕРТИЙ РІК ВИДАННЯ ★ ЗА РЕДАКЦІЄЮ: І. КИРИЛЕНКА, В. КОРЯКА, І. КУЛИКА (ВІДПОВІД. РЕДАКТОР), І. МИКИТЕНКА, С. ШУПАКА

В „ГАРТІ“ 1930 РОКУ ЧИТАЙТЕ:

РОМАНИ, ПОВІСТІ, ОПОВІДАННЯ, НОВЕЛИ, ПОЕМИ, ВІРШІ, ПОДРОЖІ, ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ СТАТТІ, НАРИСИ, РЕПОРТАЖ, НОТАТКИ, ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, ЛІТЕРАТУРНІ ПАРОДІЇ, УКРАЇНСЬКУ Й ЗАКОРДОННЮ ХРОНІКУ І Т. ІН. КРІМ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ЖУРНАЛ МІСТИТИМЕ ТВОРИ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, А ТАКОЖ ПЕРЕКЛАДИ З ВИДАТНИШИХ ЧУЖОЗЕМНИХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

В. Антонюк (Харків), М. Альбертон (Дніпропетровське), Анрі Барбюс (Париж), В. Бобинський (Львів), Владислав Броневські (Варшава), Б. Буахідзе (Тифліс), Йоганнес Р. Бехер (Берлін), М. Бірюков (Харків), Ф. Вайскопф, Еріх Вайнерт (Берлін), Роберт Вульф (Нью-Йорк), Вайль (Прага), М. Волинець (Канада), А. Габор (Москва), Карл Грюнберг, Альберт Готопп, Клявс, Герман (Берлін), Майкл Голд (Нью-Йорк), К. Гордієнко, М. Гаско, С. Голованівський (Харків), М. Дубовик, Ю. Дубков (Київ), А. Дикий, М. Долєнго, І. Дорожній, І. Дубинський (Харків), Д. Загул (Київ), Ом. Заратустра, Наталя Забіла, М. Зісман (Харків), Ю. Зоря (Київ), Мате Залка (Москва), Мирослав Ірчан (Харків), Бела Ілеш (Москва), Гейнц Каган (Москва), П. Козланюк (Львів), Курт Клебер (Берлін), В. Клементіс (Братіслава), К. Кессер (Кельн), Франц Корічонер (Відень), Є. Крук (Нью-Йорк), Б. Коваленко, М. Козоріс (Київ), А. Ключа, В. Коряк, І. Кулик, Ів. Кириленко, В. Кузьмич, М. Качанюк (Харків), Іван Ле (Артемівське), О. Лан (Київ), М. Ледянюк (Харків), С. Ю. Масляк (Прага), Май Дніпрович (Балта), І. Микитенко, М. Майський, М. Мотузка (Харків), В. Миколіюк (Одеса), Я. Мацєвіч (Зінов'ївськ), М. Новицький (Харків), Гергарт Поль (Берлін), Л. Підгайний (Київ), П. Педа (Одеса), Л. Первомайський, Л. Піонтек, В. Рунін (Харків), Алтон Сінклер (Нью-Йорк), Суат-Дервіш-Ханум (Константинопіль), Я. Савченко, Л. Смілянський (Київ), В. Сосюра, Лев Скрипник (Харків), Л. Селіван (Одеса), В. Сутирін, А. Селівановський (Москва), Микола Тарновський (Нью-Йорк), І. Топчій (Сталіно), С. Тудор (Львів), М. Терещенко (Київ), Ів. Ткачук, П. Усенко, С. Федчишин (Харків) Дм. Чепурний (Київ), М. Шеремет, А. Шмигельський, Ю. Шовкопляс (Харків), С. Шупак (Київ), Н. Щербина, В. Юринець (Харків), Бруно Ясенський (Москва), С. Яровий (Зінов'ївськ) та інші.

П Е Р Е Д П Л А Т А :
на 1 рік — 6 крб., на 6 міс. — 3 крб. 25 коп., на 3 міс. — 1 крб. 75 коп., на 1 місяць — 65 коп. Окреме число — 75 коп.

П Е Р Е Д П Л А Т У П Р И Й М А Є :
СЕКТОР ПЕРІОДВИДАНЬ ДВУ (Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, № 11), УПОВНОВАЖЕНІ, ФІЛІ ТА КНИГАРНІ ДВУ, ПОШТ. КОНТОРИ ТА ЛИСТОНОШІ ПО ВСІХ МІСТАХ УСРР
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: ХАРКІВ, ПУШКІНСЬКА, № 46, ТЕЛ. 57-28

Г А Р Т

ГАРТ

ДЕНЬ МІЖНАРОДНЬОГО ОГЛЯДУ СИЛ ПРОЛЕ
ТАРІЯТУ УКРАЇНСЬКА ПРОЛЕТАРСЬКА ЛІТЕ
РАТУРА ЗУСТРІЧАЄ В ПОВНІЙ ГОТОВНОСТІ ДО
НОВИХ КЛАСОВИХ БОЇВ.
ПЛЕНУМ РАДИ ВУСПП—НОВИЙ ЕТАП У БО
РОТЬБІ ЗА ГЕГЕМОНІЮ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕ
РАТУРИ.

H A R T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATS
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WUSPP»
REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, B. KOWALENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. TSCHUPAK
STAATSVERLAG DER UKRAINA MAJ 1930

Г А Р Т

ЛІТЕРАТУРНО
ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ
СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИ
СЬМЕННИКІВ
ІV - ТИЙ РІК ВИДАННЯ
РЕДАГУЮТЬ: І. КИ
РИЛЕНКО, Б. КОВА
ЛЕНКО, В. КОРЯК,
І. КУЛИК, І. МИКИ
ТЕНКО, Г. ОВЧАРОВ,
С. Щ У П А К
Д Е Р Ж А В Н Е
ВИДАВНИЦТВО
У К Р А Ї Н И
1930 ТРАВЕНЬ

№ 5

84582

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в „Літописі
Укр. Друку“, „Картковому
репертуарі“ та інших покаж-
чиках Української Книжко-
вої Палати

Обкладинка художника
А. Страхова

Перша друкарня ДВУ
ім. Г. І. Петровського. Укр-
говліт № 604/Д. 14/VI 1930
Замовлення № 1487. Тираж
2500 примірників

ЮХИМ ЗОРЯ

ДЕПО

РОМАН

ПРОДОВЖЕННЯ¹

ХІІІ

ЛИСТ ВІД ШЕЛЕСТА

Дорогий друже!

„Листівку твою одержав. Зроблю все — не турбуйся! Коли тебе „зсунули“ в дільницю — багато що змінилось. Я вирішив насамперед викорчувати болячки з осередку. А їх — гай-гай!.. Це дуже яскраво з'ясувалось на відкритих партзборах. Пишу про найзначніше: спочатку доповідь Гузяра.

„Ти уявляєш, з яким фасоном він говорив про виробничі досягнення (кілька раз сказав: „моє депо“). Особливо ж напивав на концентрацію ТЧ — 3 і ТЧ — 4 (уже остаточно об'єднались!). І ще як, — мовляв, без нього усе загинуло б. Одним словом, не „Мертві очі“, а голова господарства республіки й точка.

„Я перший вилляв на нього відерце холодної води: згадав угроблені майстерні середнього ремонту, сорока годинний відпочинок для бригад тощо; пропонував уже це „поставити на вид“.

„Тут мій Миколка Йванович миттю підвівся з стільця, наче його підшипником охалаявив.

— Це передержка! дискредитація! У мене помилок нема. „Я його окропом:

¹ Див. „Гарті“ №№ 1, 2, 3, 4, 1930 р.

— Комчванство!

„Тоді на мене налетів Закандикін. Притулив і бузотьора і зінов'євця (!?) — сам знаєш. На диво, дехто обороняв мене. Бачиться, є не мало прихильників самокритики. Це великий плюс.

„Збори поставились до доповіді холодочком. Ніяких пропозицій не було. Туді Гузар,— і нахабний же, мерзотник,— нав'язав свою резолюцію. Вона досить довга і шаблонна: „Робота адміністрації цілком достатня, політична лінія правильна, багато досягнень у галузях концентрації, раціоналізації та інших... зацій“.

„Відчуваю, що тебе цікавить особисте. Спочатку на бюро обставини сприяли: Ячменьов пішов на пленум місцевкому, а секретар у райпарком. Тоді я прочитав другу заяву і всі рекомендації, які ти передав мені. Справу обміркували, звичайно, без тебе і вже мирно. Навіть не довелося довго агітувати. А потім, як співають,— „діло — табак“.

„Розлютований Закандикін сказав техсекові.

— Гойдая, здохни, треба провалити.

„На зборах трапилося щось неймовірне. Закандикін, попри все і вся, за відсутністю кандидатури, сам прочитав твою заяву і, покривши опозицію, висміяв і бюро; вимагав, щоб воно взяло назад свою постанову,— мовляв, це пляма для всього осередку. Одним словом, він воював за якусь диктатуру — таке диво тільки у нас може діятись — використав твоє прізвище, як прикличку, хотів назавжди спекатись „брехливого робкора“. А все ж багато хлопців були за мене.

„Тоді секретар підморгнув до Миколки Івановича й виголосив заважно:

— Гойдай дволичний: пише, що відмовляється од своїх поглядів і лазить на вузлові наради троцькістів.

— Наклеп! Хто стежив? — невидержка мені.

„Але він змовчав. Звичайно — провал.

„Ось мої думки про опозицію — ти колись запитував.

Вона не допомагає будувати соціалізм, а тільки обстрілює, зловтішається з деяких неминучих помилок. Для неї, що загрозливіші хиби, то більше можна критикувати, ляпати язиками. Цим шкідникам місце в Соловках і на цвинтарі.

„Серед троцькістів була манюсінька частина робітників, що збочила, але тепер покаялась і вкупі з партією лікує виробництво, непохитно бореться за диктатуру чорних мозолів. Ти, звичайно, належиш до оцих наших справжніх друзів... і чомусь одвідуєш нелегальні наради. Що це? двоєдушність, а може то про тебе туману напустили... Я майже не говорив про твої погляди, не хотів торкатися до свіжої рани. Але всі знають, що ти прямуєш вірною стежкою і раптом така несподіванка — і досі не відійшов од опозиціонерів. Чи ні?.. Напиши відверто — чуєш? — відверто. Пригадай, як ми палко горіли, коли панцерниками атакували зелену банду. Де це мій „Комінтерн“?..

„Тепер про Бузейка. Він бюро проскочив (тільки Божий і я проти). Цілком зрозуміло, бо серед запоручників „Мертві очі“ і „сам“ секретар. На превеликий жаль, парт-маса інертна: якщо хтось вилізе із „чистилища“, то збори зрідка загальмують. А все ж „Судорога“ зустрів серйоз-ненькій опір.

„Божий хвилини десять розгардіяшив, — мовляв, Бузейко підчас відступу більшовиків одмовився везти ешелюн.

„Навіть дядько Мусій трохи вилаяв „несправедливого жмикрута“. Він нічого чоловік, середняк. Такі комунари не ведуть перед; вони акуратно платять внески, „на со-вість“ виконують навантаження і не менш ретельно під-керовуються „відповідальним“. Але дядька Мусія ми „об-робили“.

„Я теж почаствував „Бузу“. Хоча він із двадцятирічним виробничим стажем, але сволота, а ми ж не таких повинні втягувати.

„Довго балакали і все чорт - зна - що. Спочатку майже

всі — проти, а потім ані телень! — ну й мовчальництво. Нарешті, „украва“ слово Гузар, вихваляв Бузейка на всі сто. Раптом звідкілясь: „парткумовство“. Закандикін аж підскочив. „Хто це?“ — гукнув. Заля — ані пари з уст. Тоді він голоснув, і майже сотня — за. Решта утрималась (між іншим, після концентрації у нас уже колектив понад триста членів). Настрій пригнічений. Що ж, ми ще не всі доросли до „безбоязного“ голосування, застрахані, ніколи не зважимося провалити секретареву пропозицію, він же дивиться, може помститись. Ех, тяжко, друже!..

„Несподівно підвелася з „гальорки“ Маруся (вона за нас!), червона, як прапор, і рубає: мовляв, Бузейко намагався був її згвалтувати отже, йому місце лише в Бупрі.

„Закандикін розгубився, пробуркотів, що Маруся уже подавала заяву, але це її особисте діло, воно для „всесвітньої революції“ багато не важить...“ Хотів був уже припинити збори. Але дехто забурчав — така штука не щодня трапляється.

„Судорога“ мусив відповісти на питання:

— Я трохи напився і жартував, а вона утекла...

„Мертві очі“ потягнув руку за приятелем.

— Що тут довго базікати. Скажемо, вигоріло б... Тоді платитиме третину на дитину — та й годі.

— Вона сама аж проситься, — глузував Бай.

„Наші жеребці заіржали.

„Я поставив справу на серйозні рейки.

— Треба ще раз голоснути. Нащо нам здався оцей негідник?..

„Братва підтримала пропозицію.

„Закандикін уже совав по столі каламаря — ознака силеного роздратування.

„Між іншим, я перехопив „історичну цидулку“, рука Гузара.

„Нажми, щоб Бузейко пройшов. Коли переможе

Шелест, наш вплив прошелестить“.

„Закандикін поставив питання руба:

— Ми ухвалили. Досить усяких суперечок. Якась анархія...

— Що за формальність. А коли б ми після голосування довідались, що він злочинець,— тоді що?!.. — гармидерую згарячу.

„Мій секретар розкудкудався:

— Я тобі слова не давав. Трепло ти бузотьорське!

— Сам ти фельдфебель!

— Що?! Я занесу в протокол. Ми попрямо тебе з бюро,— аж позеленів.

„Тут дехто підскачив до Закандикіна — Божий, звичайно, перший — і даєш його важкими словами. А йому хоч би що. Незламний, падлюка! Ти і галасуй, і плигай сторч головою, але він веде свою лінію. Під шумок і збори закрив.

„Вражіння від нашої дійсности ахове. Я давнішній комуніст, сам секретарював, але такого безладдя ще не бачив. Усе лихо недавно посіяв Закандикін. Це якийсь хадячий обіжник: усе там зразково видрукувано, зареєстровано, підписано, а живої, справжньої роботи нема. До того ж він працював у майстернях тільки два роки, не вивчив робітничої психіки й не дуже то нею цікавиться. Майже до всіх він ставиться як до колишніх недисциплінованих червоноармійців — давня комісарська звичка. Та ти й сам добре знаєш...

„Закандикіну допомагає керувати міцна, злютована каста „своїх“. Серед них встановилася кругова порука. Вони почали залякувати мене — ша! — а то викинемо з осередку. Цей гурт удає, що працює під прапорами партійних гасел. Пишні слова! Вони по - сімйовому провадять своє гниле, паперове, перекручене керівництво, увесь час замазуючи огріхи. Вони не висувають молодого активу, навіть жахаються його. Одним словом: бабка за дедку,

10 дедка за репку, тянут - потянут, витащить не могут. Здається, так. До речі, відповідальні — прикріплені — нічого цього не помічають. Певно тому, що вони бувають на зборах у травні й жовтні, а може...

„У гущі партмаси — поруч із мовчальництвом і притупленням ініціативи частини членів — наслідки „активності“ кодла — зростає потужний протест решти. Головне незадоволення викликають: затиск, плітки, кривдне навантаження тощо. А все ж колектив покищо не зважиться одверто виступити проти „гоп - компанії“, — мовляв, за правду секретар „робить нажим“. А зимою, якщо не забудь, він справді „видвінул“ одного опонента на п'ятдесят карбованців. Це завдало навіть безбоязним страху. Декого лякає „висилка“ на село, хоча вони запевняють, що охоче поїхали б на край світа.

„Кількох позапартійних уже відштовхував колектив.

— Уся власть у руках Закандикіна. Така чертовщина тільки при царі була, — ось що сказав Лазуткін.

„На райпарком я не покладаю великих надій. Чому?.. Як кандидат до бюро, я дещо розкумекав. Райпарком з усієї маси знає Гузяра й Закандикіна, від них бере відомості про стан дільниці, а тому вчасно не реагує на різні запити. Загалом беручи, він не хоче, або просто лінується, виявити відношення депа до адміністрації, місцевому і, звичайно, колективу. А це ж „головотяпство“, рутиня. Фракція союзів теж не дивиться в корінь. Отже, становище погане. А треба лікуватись. Райпарком мусить викинути наших „главковерхів“, добитися зв'язку між активом, партмасою і всім робітництвом. Тоді до нас прийде не п'ять чоловіка, як підчас Ленінського призову, а сто п'ять.

„Що ж нам робити? Будемо працювати до мокрого чуба, і небавом загомонять усі. Невже оці колишні чекісти, червоноармійці, бойовики — вівці? Не вірю! Ми повинні змагатись із згубними явищами, властивими не лише ТЧ — 3. Ми не спасемо — чи так, друже? Вони не з'їдять нас,

не подолають. Отже, трусанем все і вся, як і в минулому. Розпочнемо серії нових боїв за Ленінову лінію на фронті парт-буднів.

„Здається, писанув багато зайвого — давня, не зовсім хвальна, звичка. Знаєш, мені полегшало, що я поділився своїми думками.

„Ще трохи про біганину. Був я в управі — там, звичайно, всі гузарівським духом дихають. Скрізь нажав кнопки - переслідування робкора! Злочинство! Одвідав і учпрофсож. Може вигорить...

„Новина. Незабаром до нас приїжджає завскладу Липовий, начальників протеже. Як каже дядько Мусій, він досі подвизався на периферії, де не дуже вславився. Може це родич „швидконогої“ репортерки...

„Між іншим, вона тепер спарувалась із Замрієм. Щось не тес... Ех, всі баби на один кшталт: сьогодні — він, а завтра — я. Може ти проти?..

„Найголовніше. Без тебе дуже тяжко. Наша вся громадська робота охляла — літо! Божий відбиг рук, по х м у р и й, як дощова хмара.

„Звичайно, боротьба буде сумирна й безкровна. Сами переможемо. Коли ж ні — у резерві т. т. Затонський і Скрипник. До речі, ще не скоро Робітничо-Селянська інспекція буде зайва витрата.

„Оце і все. Викручуйся і — додому! Привіт од братії — побиваються! — звичайно, і сім'я. Пиши, як горюєш, але вже не листівку.

Твій Федір.

„Р. С. Наша комса активнічає. Ячменьов, Левін і Дудкін на зборах і в райкомі піднесли питання про партійний затиск. Це справді надійна зміна!“

Ф. Ш.

ЛИСТ ВІД ГОЙДАЯ

Одноманітною мережкою час вишивав години, доби, тижні тихої, легкої праці.

Гойдай втретє читав не завжди зрозумілі сторінки „Теорії літератури“ Б. Томашевського — останніми днями його вабила й водночас полошила думка написати оповідання.

На столі згорбилась побатована „Червона Правда“ — він вирізував незрозумілі статті з політики, техніки, мистецтва, сільського господарства тощо; ці вирізки, вкупі з журналами, ховав до заведеної на це папки й на дозвіллі ще раз переглядав.

Газети, а також книжки набагато прикрашали його життя на маленькій, усамотненій від тракторів і гудків станції. Він небавем звик до спокою й безтурботности, — взагалі, швидко принатурювався до будь-якого оточення. Сум за містом, Липовою і сім'єю, власне, сином, поступився перед обов'язком.

На водотязі Гойдай щодня пожадливо насичував мозок новими, манливими знаннями. Він тут широко розгортав креси надій і оборонних плянів, бо такий був, — вилізши на паротяга, мчав до мети, аж поки його не зупиняли порожній тендер і загрозлива порожнеча водомірної шклянки.

Гойдай скинув поглядом навколо — ясно, чисто. Тихо скаржився шухівський сторчовий казан; простягнув свою велику чорну трубу до присадкуватої горизонтальної помпи, — як трохи не скрізь на залізниці, — системи Ворґінґтона. Він прислухався до дихання циліндра. — Чи плавкий хід?.. Ні, немов наближається гідравлічний удар. Він миттю відкрив долішнього крантика — вода вибігла цівкою. По тому — крантика догори, і знову сів на стільця.

За вікном щось гомоніли яблуні, оповиті надвечірнім теплом, навіювали м'яку задуму.

До дверей наближався несподіваний поважний стукіт підкованих чобіт — лист!..

Гойдай довго вбирив у себе невеселі вісті. Затуманим поглядом дивився на блакить. А думи — одна ланка обіймала другу — снували довгого ланцюга спогадів; той ланцюг навіки прип'яв його до депа, друзів, Липової. Ні! Ні! Може вона закохалася в Замрія... Люб'яче серце... Що їй чоловік заспіває?..

Гойдав сів до столу — відповісти?.. А може завтра? Але якась невиразна, але гостра більість — йому й не спало на думку, що це ревності, — примусили заходитися коло писання.

Сонце зазолотило очі станційних будівель.

„Дорогий друже!

„Щиро дякую за твого листа, на щастя, довгого. Ти, звичайно, дивиєшся з моєї мовчанки. Винні легені: застудився й трохи лежав. Почну з свого буття. Спочатку мало не „пустив сльозу“. На серці — і обурення, і образа. Тяжко бути далеко од звичного оточення приятелів, од нашої спільної справи. Ну, як сказати... Ага! На маневровому паротязі є ручка; іноді її здійсмають, але пальці за звичкою весь час тягнуться до того місця, де вона звисала. Згодом рука призвичаюється й прямує просто до регулятора. Отак було і зі мною.

„За час „заслання“, я, на думку одного знайомого, „підлатався по освіті“. У великій пригоді стали мої ранні приятелі — посидючість і завзятість. Упродовж перших тижнів я простудіював граматику й синтаксу — чи не найстрашніші галяви бідненьких знань. Читаю дещо з української літератури, уже без словника, вивчаю, як писати фейлетони, нариси, вірші і т. ін. (допомагає студент-черговий станції). Довго маринуюсь коло статтів, кожну дрібницю одшліфовуючи.

Іноді і вночі просиджую за книжками, але за всім цим почуваю свою непідкованість.

„Щоправда, уже не вагаюсь, як — пригадуєш? — колись. Робкорівська „місія“ мені під силу; навіть мрію про... літературу.

„Мене трохи непокоїть давній ворог — головний біль — він гострими кольками впивається в мій натруджений мозок. Часто - густо лягаю з обважнілою головою, подеколи зарання; з незвички довго й тоскно викачуюсь на постелі з широко розплющеними очима сновиди. Зрідка сплю три - чотири години. Встаю вранці з отруєним мозком, завантажений новими турботами. Я, може по - дурному, не зважаю на свою хворобу; тепер треба робити, а не лікуватись.

„Життя тягнеться монотонно, мов вантажені поїзди повз вікна. Щосуботи тутешній „Хрещатик“ прибирає святкового вигляду — кіно! Станція і навіть околишні села крокують до невеликого кліюбу, чи, власне, бараку, де дістають мінімум утіхи.

„Іноді я запрошую до себе деяких робітників. Вони обережні, скупі на слова. Коли ж добре розбалакаються, то розповідають чимало цікавого й бадьорого. Згадують жорстоку боротьбу, один поперед одним вихваляючись своїми подвигами. Мимохіть вирішив: громадянська війна виховала героїв, отже, й сувора „казенщина“ буднів не угробить їхньої відваги.

„Час уже відповісти на докори й сумніви. Що ж, нема де правди діти, маєш рацію. Я дався був на підмову, а тому нічого не говорив про вузлову на раду. Чому я туди пішов? Ще раз усе зважити, попрощатися з колишніми товаришами, що схибили, та й край. Тепер почуваю, що помилився, не слід було туди йти.

„Щоправда, доки мене не „зсунули“, як ти пишеш, я (спочатку!) схибив, кричав: „Виробництво поділяє

погляди опозиції, але боїться їх висловлювати...“ Але — дивна річ! — у депі, в рідному оточенні, я скоро переви- ховався, позбувся своїх помилок. Ось, покищо коротенько, мої остаточні висновки: робітники — проти троцькістів; воля робітників — моя воля; геть полемічний розбрат! Тут серед тиші й невинної розмови казана, перечи- туючи твори великого машиніста всесвіту, я остаточно проконтролював свої погляди. Я — ленінець!

„Тепер про збори. Я сподівався, що Закандикін прова- лить мене; він добре знає, що нам удвох буде затісно в осередку чи пак у колективі. Та це пусте! Однаково я вступлю до партії, як закандикини не будуть секрета- рювати, а „Мертві очі“ й бузейки господарювати — гадаю, що незабаром. А тимчасом, як робітничий кореспондент, я працюватиму для партії, хоч покищо й без партквитка.

„Допіру несподівано спало на думку: може треба до трикутника на виробництві додати ще четвертий куток, біоро стінкорів, — тоді скрізь убуде зловживань.

„Дякую за біганину. Я теж не сиджу сидьма, а нажимаю на всі педалі; може щось витанцюється, коли повернеться з відпустки машиніст. Як хочеться знову стати до зма- гання, вибороти собі право на перебування в партії. Ех, скільки сили є! — здається, світ перевернув би. Не бійся друже! Ми ще візьмемо наших мерзотників під ніготь, а всі ушкодження небавом надолужимо. Перемога за нами!

„Нібито все. Хочу увечері кинути листа в поштовий поїзд: швидше одержиш. Іншим разом жарну більше. Не забувай. Приїжджай у неділю — ото буде свято!.. Привіт братві!

Т в і й Р о м а н.

Р. S. А може я вихвачусь. Пиши!

Гойдай глянув на годинника — за двадцять хвилин зміна. Його опанувала якась важка апатія. А думи — пекучі й гострі — атакували гарячу голову. Вони раз -

16 у - раз міняли напрямки й обриси, як шкурка на молоці, що холоде,—набираючи повного засумованого вигляду. Цей настрій викликав натяк на Липову. Невже її справді зацікавив Замрій — гарний, молодий? А вона ж його... любила? Ні, вона кокетка. А може скоїлась помилка? Чому він досі не листувався з нею? То заслаб, а сьогодні вже... Ні, тепер він мовчатиме. І подарунка не передасть, ні!

Аж нараз спогади полинули до сім'ї, Льоні — дорогий, маленький хлопчик! Як він пустував на Дніпрі, коли вони їздили човном. Віднині він усю свою любов віддасть синові. Знову згадки: „Чортяча крутня“... Липова... Їй — далекій, любій, він зобов'язаний своїм життям. На серці — немов якась двійчата хлипавка.

По зміні Гойдай пішов на станцію.

Нудну провінціяльну тишу пожвавлював рух залізниці: гугняво тутукав стрілочник, стомлено дихала парою маневрушка, свищик зідхав тужливо. Це відгомони метушливої країни димарів.

Прогуркотів поштовий поїзд.

Гойдай виріядив у подорож листа.

А по тому пішов понад посадом до необмежного моря озимини й обрієвої позолоти. Як хороше дихати на повні легені! Надвечірня тиша збуджувала напрочуд ясні, сумирні гадки.

Надвечірня тиша... Ранні вартові — Меркурій, Марс і Юпітер — були за мовчазних свідків смерті дня... Небо помалу - помалу зазорилось — необмежний спокій далеких світів. Погляди бунтівливої людини блукали у блискучо-широкому сузір'ї Кентавра, буксували Великого Воза і, на решті, загубились у довгій безкрайності Чумацького Шляху, що, здавалося, показував несхибну дорогу до життя, насиченого новим змістом, змістом упертої борні.

Меткий збиточник вітер, швидко мчав широким двором. Біля присадкуватого, одноповерхового будинку він на-скакував на білизну, термосив її, а дещо скидав з мотузка. Перкальові сорочки жестикулювали порожніми руками, ніби намагаючись зупинити жорстокого напасника.

З коридора вибігла жінка. Обережно підняла з землі спідні штани, нещадно лаючи „дурне вітрисько“. Вона довго мацала білі прямокутники, посохлі брала під пахву і, з прокльонами на устах, попрямувала до хати.

Сердита господиня мала несиметричну постать: тонка шия жирафи, великі, пишні груди, довгі руки й коротенькі, обрубкуваті ноги. Її худе, змарніле обличчя, колись вабливе яскравою, але вульгарною красою, тепер нагадувало злинялу, дешеву картину. Це—Гойдасєва жінка, Марина Антонівна.

Вона невгамовно готувалася до зелених свят, готувалася за одвічним життєвим шаблоном: „щоб усе було, як у людей“. Якогось глибокого релігійного піднесення не почувала. Навпаки. Стомлена тяжкою працею, здебільшого в клечальну неділю висипалася. А проте вона з самісінького четверга цілими днями безугаву працювала: мастила хату всередині і знадвору, мила підлогу, куховарила, до блиску чистила кухняне приладдя. Дух чепуріння заповнив її цілком.

Марина Антонівна поклала білизну на ліжко.

В невеличкій кухні — лава, мисник, стілець, покарбований сікачем стіл, а на ньому — немитий посуд і ополоник.

Вона поставила на табурет макітру з тістом; грубими куценькими пальцями спритно навуглинила майбутні піріжки й коржики.

— Олю!

Чорненька дочка з молодим манливим обличчям поставила дзеркало на місце. На ній — шевіотова, модного кольору „кава з молоком“ сукня і гостроносі туфлі — замша під тиском пальців згорбилась.

— Чого?

— Куди це ти?..

— Що ви, мамо, закудикали... На Кудикину гору! — гукнула сердито.

На її думку, — а цього забобону додержували трохи не всі міщанки — не можна запитувати: „куди“, бо не буде долі, удачі, а треба: „далеко“.

— Рано вифрантилась. Підемо до церкви...

— Я хочу з Шурою.

— В клюб?! Я тобі дам — аж шкура з тебе посипеться, — вона сердито совала мідяками на долоні.

— Тоді на горку, — і закопилила губу.

— Знаємо ваші горки! Швендяти! Хіба не чула, що менша ковалева, чотирнадцять років, привела дитину з клюбу касамольського?

— Вже всі зібралися. У них лаковані лодочки, а я...

— Ото пришелепувата! Купи озюму й перцю. Щоб мені нікуди ні шагу, чуєш?

Дочка схопила гроші і з серцем грюкнула дверима.

До кухні причовгав шкарбунами Пилип Данилович. Засмальцьована сорочка з чортячої шкіри була розстебнута, а на грудях — сива парость.

— Побігла дзига... Ото ще на дикій козі сплоджене, — прошемав.

— Стара хвороба. Хоч би помер.

Але дідусь нічого не чув: залізниця притупила його слух.

— Треба дровець нарубати.

Одягнув піджака й пішов надвір.

Над вечір Гойдай приїхав до господи. В темному, мов тендер, коридорі зустрівся з дружиною — поспішала до

церкви (Оля таки втекла з дівчатами). Зустріч була на-
вдвовижу холодна: вони навіть не поцілувались.

Жінка вернулася назад. Чималий час докоряла — він
лише відповідав на численні запитання й скарги.

— Як же ти? Не ждала... Треба попросити началь-
ника. Що це за життя на два стола! Ох, повсігда щось на-
робиш. Ой, брешеш... Така вже моя доля бідувати...

Гойдай скинув спецпіджака. От і вдома. Як хороше!
Тільки жінка... Навіть не цікавиться — чи він у відпустці,
а може втік. А все ж він чемніше поведився, ніж раніше.
Чому? — не розумів, не звик аналізувати своїх почувань.
Йому й не спадало на думку, що болісне кохання до Ли-
пової ушляхетнило його почуття.

Трохи згодом до хати, з деком у руці, увійшов Пилип
Данилович; глянув на сина поверх окулярів.

— Ге! вже з Сахаліну... А що я тобі казав? Не йди
проти начальства, бо сам знаєш: крук крукові ока не
виклює.

— Побачимо, тату,— і відчинив двері.

Кімната прихорошилася: білі, випрані фіранки, нова
скатерка, буфет і комода блищали: недавно вимито со-
няшниковою олією. Чисто, затишно.

— Їж... Ось холодець, коржики, пироги,— жінка трохи
зласкавилась; очевидячки пишалася з того, що так ба-
гато напекла.

Гойдай залюбки вечеряв; він аж надто пильно захо-
дився коло пиріжків з маком.

По тому змив голову й змінився. Хотів був кудись піти—
цікаво, як там у депі. Але дружина роззяла: „ти роз-
парився, ще простудишся к чорту...“ Скорився — слушно
казано. До того ж цілісіньку ніч не спав.

— Постели.

Він попрямував до ліжка. Глянувши в куток, здивовано
закліпав: на нього дивилося знайоме до бридоти христове
обличчя.

20 Гойдай довго воював із жінкою, що навіть була у сестринстві¹. Кінець - кінцем, вона поздіймала святих, але не знищила їх, як того вимагав чоловік, а сховала — „материне благословіння берегтиме, як ока“. Коли вона мала свого власного ванькирчика, то заставляла божника якимось портретом, а в обляги зачинялась, кидала портрета долі, лаяла його останніми словами і аж тоді молилась. На цьому ж приміщенні й не виймала образів із скрині: попалить „нечестивий прислужник“. А вже, коли він виїхав, приоздобила кімнату, як „бог велів“.

— Ховай к чорту оце дурнем мазане, — уста йому конвульсійно сіпались.

— Нащо, Романцю?.. У всіх квартирах є. Раз ти непартейний, то можна... Сусідки кажуть: „вони штунда“. Нехай...

— Забирай або давай соқиру, — його очі казали, що буде буря.

— Ото антихрист, господи, спаси й сохрани, — мимрив дідусь.

Приборкана богомолка плачучи оголяла куток...

Пилип Данилович пильнував хати: святами злодії з підсиленням завзяттям дірявлять алмазами шибки. Він склепив очі... Похапцем підвівся з постелі і — до вікна. Може добираються?.. По тому почимчикував у сіни — чи замкнено на велику клямку?..

Із дзвіниці лялялося мідяне белькстіння задавненої інтермедії; вона щораз більше набирає комічнішого значіння, і досі по - старосвітському лунаючи в хорі радісних глибоких звуків обездзвоненого, бунтівничого буття...

Марина Антонівна — як звичка — прокинулась раненько. Їсти хочеться — аж за кишки тягне, а чоловік іще спить. Треба тимчасом накривати стіл.

В кухні вона застукала сина на гарячому: ласував

¹ Товариство жінок при церкві.

варенням. Нагримала — хто йому дозволив? І вродиться отаке неслухняне — із церкви пішов...

— Тато казав, що попи дурять людей.

Тієї ж хвилини він утік од загрозливих обіцянок.

Марина Антонівна зловила Льоню коло сіней і на очах усієї дворової дітвори немилосердно відшмагала його поясом. Хіба ж можна так лаяти панотця? І він це каже їй, своїй неньці, що ночей не досипала над ним, виховувала його в релігійному дусі.

Льоня кулею влетів до хати й розбудив батька.

— Чого ти, Льонику?

Але хлопчик лише схлипував щораз жалібніше.

Пилип Данилович залюбки відірвав увагу од книги Есфір.

— Твій мазунчик сквернословив батюшку, а Марина справила йому маслосвятіє.

Гойдай неохоче піднявся з ліжка. Спустив ноги долі — від змитої підлоги, вщерть укритої зіллям, несло вогкою прохолодою й незвичними пахощами. В кімнаті соняшні пасма, затишно і... сварка.

— Ти візьми до рук свого розлюбє - е - езного синочка, щоб гембу не розпускав, — і дразливо махала руками.

Він згадав жінчине вуличне прізвисько: „широкогубка“ — дотепно!

— Дивись! Ще раз його удариш — вижену, як собаку.

Пилип Данилович знов узявся до читання.

— „... И Мордахай вышел от царя в царском одеянии“...

Гойдай повільно одягався і вмивався. Лайка насупила настрій. Все дратувало — і вазони, і традиційна герань, і навіть букети клечання.

Думки кружляли навколо родинних неладів. Він і жінка діаметрально - протилежні вдачею. Він іще повний снаги й молодого запалу. Вона ж належала до м'якого, видхлого сорту самиць, що незадоволені з талану, платні, здоров'я й завсіди заздять червінцям.

Чому він одружився? Чи їх зв'язували нитки кохання?

22 Можливо... Ще юнаком він мешкав у неї „на столі“. Вона мала двадцять сім років і маленьку дочку. Її чоловік „нарешті, на Карпатах помер од вдушливого газу, слава тобі, господи“, — так декому говорила. Вона про людське око поплакала, помолилась за „упокой души убієнного раба божого Тихона“, а небавом оповила своїми ласками квартиранта. Коли пристрасть розвіялась, Гойдаєві несподівано заманулось обороняти „Расею - матушку“, а може відцуратися невеселої хати. Жінка і просила й загрожувала сірчанкою — марно! Тільки вагітність перемогла.

Їхнє дванадцятирічне спільне життя майже не було обізнане із спокоєм. А громадянська війна — він уночі утік на панцерника — вирила прірву ворожнечі між подружжям. Відтоді їхня любов луснула й розсипалась, як іржавий дріт.

Інколи Гойдай мріяв про шлюбну розлуку. Але перешкоджали випадкові проблиски жаги і Льоня — як палко він кохав сина! Останні роки пливли сумирно, але до першого маленького вибуху. І цей вибух наближався...

Гойдай струснувся — геть сум липкий!

Він довго одягав краватку, аж упрів.

До нього наблизився Пилип Данилович.

— Я геройський козак? Правда?

Від його завсігди нового вбрання — ось уже п'ятнадцять років одягав на урочисті свята — дхнуло нафталіною. Воно звисало й опадало, наче допіру було виїняте з води. На ногах — такі величезні черевики, що жодна фабрика не виробляла відповідні калоші. Дідусь не любив взуття, що стирчало потворними носами — воно намулювало мозолі.

— Вам, тату, ще можна женитись.

— Авжеж, — і погладив срібну бороду.

Марина Антонівна носила до кімнати їстиво. Вона важким духом дихала на чоловіка: „Інший за дружину очі видряпає, а цей супостат, безвірний виродок...“

Гойдай проглядав торішній „Гудок“ на столі, щоб ска-терка, бо храни, не замастилась.

У сінях лунав фальшивий голос пасербиці.

Ах, милый мой, часы на вас —
скажите мне, который час.

Ах, милая, то не часы,
а лишь цепочка для красоты.

Пісня залетіла до хати.

— Ну, вже снідай. І без спрoся — нікуди, — мати погладила кучеряву Ольжину голівку.

Вона дуже боялась, щоб її дочку не привабив „касамольський клуб“.

Оля чомусь призириливо підвела губу й скуйовдила ріденьке волосся.

За довгим столом уся сім'я. Мовчки споживала святкові вироби: шинку, коржики, пироги — тощо. Горілки не було: чоловіки не полюбляли її, а жінка — лютий ворог зайвих витрат.

Льоня роздвоїв увагу: трохи їжі, а решту товаришам, що гуляли в піжмурки; якимсь то вилляв на газету яйце нарідко.

— Ах, свинтух, — покартала мати.

— Ой, діти, червоні квіти, живіться й під себе дивіться, — жартував дідусь.

Розмова точилась навколо празникових тем. Перед у ній вела Марина Антонівна. Потім того за звичкою осуджувала чоловікову поведінку.

Як вона горювала, чого тільки не передумала, — господи, аж моторошно стає. А це з його вини: нащо йому оті збори, оте писання? Хитрі люди бачать неправду й тихенько мовчать, а він — їжаком проти, а тому й бідує в оцих закамарках.

Чаювали.

Гойдай разом із тим проглядав давню „Правду“ — ніколи не тринькав час.

— Ото привичка їсти й читати, розум іще заїси, — їдирала жінка.

— Чого в'язнеш, як смола до плоту?

— Бо це писання, всякі газети тільки гроші жеруть. Того місяця дав мені шістдесят карбованців, а в книжці стоїть сімдесят п'ять. Де ж вони?

Її блюзка хвилювалась, а синюваті повіки — крильми сполоханої птиці серед небохвиль — тремтіли на півкулях очей.

Гойдай змовчав. На решту він купив портфель Липовій — на знак своєї вдячності. Ні, кохання — навіщо себе дурити.

— Не пропив.

Повсякчасний чоловіків спокій — ніж у груди Марійні Антонівні.

— На інше пішло. Я вже бачу, чим тут пахне.

Гойдай укусився за язик — загрозливий натяк! Невже вона знає щось про Липову? Звідки? Може Замрій сказав? А все ж не треба відгризатися: витривалість — перш за все.

— Бог дав празник, а чорт — роботу, — шепотіла сива мудрість.

Жінка й пасербиця вирядились у гостину. Марина Антонівна не кликала з собою чоловіка: він принципово не піде до святобожниці - куми.

Гойдай розважався з сином: посадив його на коліна, обійнявши худі загорілі плечі — гарненький, любий щебетун.

— Тату, я слухав, як твій паровіз — Василь кричить: ту - у - у, ту - у! — і запищав голосно. — Він свистить, а я думаю: „де ти“. А „С“ 801: гу - у - у! А от Щука 126: ту - у! Льоня пробасив.

— Хто тебе навчив? — батько ніжно гладив русяве волосся.

— Я чув. Як ти поїхав, то довго плакав і ходив з Яшкою на станцію. Слухай, тату, я буду машиністом. Правда? Раз ми друзі...

— Ні, Льонцю.

Синове майбутнє іноді завдавало йому прикрих думок.

На кого він вийде — інженера? лікаря? а може справді на машиніста? Ні, паливня аж надто виснажує людину. Але — дивна річ! — залізнична романтика тягне до себе, як матроса море. І його батько і він — паротяговики. Невже Льоніне життя також прогуркотить залізним конем? Гойдай полоскотав Льоню попід пахвами і, взявши його за підборіддя, запитав жартівливо:

— Ти вже вмієш швидко говорити: „по смітнику ходить посмітюха з своїми посмітюшинятами“?

Торік він привіз оцю скороговірку з провінції, де працював на профроботі.

— Я вже навчився, — запевняв Льоня, О! по смітнику ходить поцмітюха, — а швидше, — з своїми поцмітут-ц-ц-ми, — і голосно захирикав.

— Нарисуй мені велику хату, — просив згодом.

Батько намалював костяк хмаросягу.

— Чому ми живемо в малій квартирі? Тут так тісно...

— Підрости. Я тобі знайду кращу.

— Я хочу гуляти, ні, в клуб. Там скоро буде наш загін, музика, а барабан: та - та - та, — і вибіг з кімнати.

Тиша.

Коло вікна згорбився Пилип Данилович, замислено дивився на веселощі вулиці. А думками оплітав давні події, вкриті іржею часу.

Гойдай і собі схилився на підлікотник.

Пішоходи притягували увагу празниковим життям. Дівчата — на головах не капелюхи — ото ще вигадали! — а довгі шарфи: сині, кармазинові, білі й вишневі — прогулювалися групами й поодиночі. Хлопці — справжні піжони — йшли „під ручку“ із своїми „симпатіями“. Родини... Чоловіки чомусь човгали не поруч жінок, а спереду, як гусаки, і по - гусячому сичали.

Гойдай не любив святними днями вештатись околицею: ще хтось гадатиме, що й він радіє, дише одними настроями з прикрашеним натовпом.

А може тато кудись помандрує?

Пилип Данилович байдуже махнув здерев'янілою рукою.

Де йому проходжуватись. Нехай уже прудка молодість бігає, а він посидить — добре наганявся за тридцять років на паротягові.

Гойдай, насунувши кашкета, пішов до Шелеста. Лише там він одпочине.

Шелест, приязно здивувавшись, потяг приятеля до ка-напи.

— Ну, як там в Салникові?.. Так, розповідай усе, все чисто!

Гойдай згадував і деталі.

Як тут привітно! Нема ні пиріжків, ні зілля, ані навіть клечання — господиня давно позбулась порохнявих забобонів.

— Молодцем! Значить, навіки. Налякав, кажеш... Так... Не хочеш їсти? Тоді вип'ємо наливки — без алькоголю. Ти за?.. Ну й добре.

Гойдай залюбки ковтав солодку рідину.

Господар пожалкував Божого.

— Погано з ним... і гіпноза не допомогла: пиячить, бешкетує. Це йому наш затиск... А новин? Чимало є, от, наприклад...

Підпилі приятелі пішли в садок.

На кучерявих яблунах роївся моторний вітрець.

В оточенні широкої тиші вони силкувались намалювати обличчя прийдешніх днів.

Трохи згодом надійшов Божий; права рука в кишені штанів; під чаркою. На всі уболівання й поради відповідав:

— Тяжко, братці, і в депі і вдома. Один на світі, як сонце... У другого, дивишся, і дружина, і діти, і сміх. А ти холостякуй. Чотири було; годуєш, догоджаєш, а вони хода...

— Ти їм не догодив найголовнішим, — розважав його Шелест.

Друзі тверезо обмірковували „бабське“ питання, як щось абстрактне, уявне, мов би навантаження майстерень.

До саду вряди - годи долітав верескливий регіт.

Шелест запропонував „піти до дівчат“.

Божий залишився.

Поза паркановими плечима, на довгій лавці сиділи дворові жінки — поприбирані й тупі, наче качани квітної капусти. Це нарада гучних, балакучих квочок. Вони — чулі серцем, охочі до проводів і одружень. На весіллі їх приваблюють музика й танці, а надто рюмсання молодої — таке вже буття міщанок, що чужі сльози їм геть більше зрозумілі за сміх.

Сьогодні вони потопали в соняшному промінні й святковому, добротливому настрої, на диво не лаялись і не пащекували. Вони жваво обмірковували занасіннені, заплітчені будні, а також слухали капосних куплетів Пилипа Даниловича, він їх сам склав.

— Ще! ще! — квоктали квочки.

Пилип Данилович вибивав із люльки жужелицю, на мить загальмувавши погляд на синів, що наближався.

— Правда, до ладу склав? Є з перцем...

Він інколи розважав своїх сусід заялзеними словами модних базарних пісень.

Шелест не стерпів — пішов із жінкою до знайомих.

Гойдай і собі відщепився від гурту. Хотів був оглянути місто. Гм ... Разом із міщанством. Ні! Щоб не датися на спокусу, сів за альманах „Київ - Гарт'у“ А ввечері — до клубу.

Чималий час дивився на перехожих, що миготіли перед вікном. Усі були зодягнені з претенсією на шик: чоловіки в костюмах, а жінки здебільшого в літніх веселих сукнях; різнокольорові дівчата прихорошили ноги лакованими туфлями і фільдекосовими чи шовковими панчохами — оця зовнішня елегантність настирливо кричала про наступні півголодні дні.

На стрійній вулиці вряди - годи миготіли одчайдушні візники, вили гармонії, бринькали балабайки, тужили п'яні пісні, стукотіли черевики — так бавили клечальну неділю люди, вивернені з колії повсякденщини.

Гойдай удруге прочитав оповідання Л. Смілянського „Давидко Кривий“ — зворушлива річ! Він іще не здивав жодного твору із залізничного побуту — дивно!

Він повагом переглядав книжку. Нараз зашарудів лист, іще один... До нього? Конверт трохи відклеєний. Начерк мов би жіночий. Невже?... Стрункі слова говорили:

„Товаришу Романе!

„Чим з'ясувати Вашу втечу з гуртка газетної техніки? Щоправда, я перша дезертувала: довгенько працювала з своїми жінкорками. Тепер я ходжу, а ви — ні.

„Ніде вас не видно: ні в редакції, ні в клубі, ні на вулиці. Де ви зникли? Може полетіли до небесних світил (адже земні лише блимають) і вирішили з височини кидати на землю блискавки гніву. Не треба. Ви пораните мене, а я ще хочу жити й бачити Вас.

„Злющий, приходьте!

Надія.

Ласкавий настрій рядків приголомшив Гойдая. Якесь непорозуміння. Вони, очевидно, дісталися... так, уже по його від'їзді. Отже, вона пам'ятає. А Замрій? Треба було б розпитати Шелеста. Яка вона щира! А тут... Де це?... Ось! — досить прозорий натяк, — мовляв, може він полює на інших жінок. Де там... Він лише її любить. А проте він сумував і шукав причин свого невдоволення.

Другий лист.

„Злющий товаришу Романе!

„Дуже шкода, що й досі нема відповіді. Чому? Чи Ви згадуєте мене? Вірте, Ваша мовчанка вражає прикро.

„Взагалі, зі мною діється щось дивне. Ніби якась величезна порожнеча захопила у руки половину мого життя. Чомусь нема колишніх забаганок і поривань. Я не можу довго бути на самоті, згадую наші коротенькі зустрічі; з'являються спомини, аналізи наших відносин.

„Слово чести, мені тоскно, бракує Вашої усмішки — вона якась приваблива, дитяча... Не ображайтесь, бо цьому правда.

„Іноді я йду ген - ген за Дніпро; там тихо, відлюдно, а тому й легше. Б'є на нерви свято молодого літа — куди утечеш від цього пишного буяння?

„Життя завжди підтасовує бажання: ви зникли, а нелюбий щодня... Ет, навіщо це писати... Приходьте на робкорівські збори. Я буду обов'язково.

„Відповідайте, хороший Романе.

Ваша зажурена Надійка“.

З несподіванки останнє речення заплигало у звеселилих очах і видалося затуманеним.

Пильно переглянув листи.

Він сьогодні ж цілуватиме свою любов Надійку. Як тоді... Напередодні нічних зборів. На жаль, він ставиться до неї, як і взагалі до всіх привабливих і мало знайомих жінок, не зовсім рішуче. Треба взяти за приклад хоч би Замрія. О, це з молодих, але ранній. Навіть і Липова дуже прихильна до нього. А може... Так, так... Це ж давні листи. Вона трохи посмуткувала, а тепер розважається із жвавішим, кращим...

Він лишився сам - на - сам із цією думкою.

Поблизу деренчавий голос виводив чудернацькі закрутки пісні:

Ах, милый мой, часы на вас —
скажите мне, который час.

Ах, милая, то не часы,
а лишь цепочка для красоты.

Останній день зеленого свята завітав до Надії разом з її чоловіком.

Вона, швидше з повинности, мляво відповіла на поцілунок.

Відразу ж критично - уважно в'їлася поглядами в призабуте обличчя: смуглявий, трохи схудлий... гарний. Але його краса не зворушила. Очі йому блищали звичайною сталевую гостротою, а під ними — круги хорого на жовтяниці; нижня щелепа, аж надто випнута, гукала за енергію і... жорстокість; малюсінькі англійські вуса видавались кумедні й нахабні. Взагалі, його байдужа, холодна врода вважалась їй чужа, невже зовсім розлюбила свого Мишка?

Чи помітив Михайло хмаринки неприязни на жінчиному обличчі? Ні. Він, жартуючи, жонґлював спогадами й ставив віхи сподіванок на майбутнє — звичка усіх нечулих і непрозорливих людей.

Йому кепсько жилося на провінції; служба електро-техніки насилу відрядила його з посади; тут він здобуватиме велику платню: карбованців із півтораєста; цими днями вони кинуть Максимову халупу й знайдуть десь у центрі дві великі кімнати; він перевезе меблі з вагона, — о, вони житимуть „на широку ногу“.

Надія з млявістю автомата накривала стіл. Слухала п'яте через десяте. Навіть мрії про нове приміщення, — а скільки вона попобігала марно! — не оживили.

А Михайло тимчасом вийняв з чемодана пляшку хлібного вина і, відкоркувавши її, видудлив майже повну склянку пекучої рідини. Налляв і жінці — ні, обов'язково треба покуштувати, може вона сердиться...

Надія заглитнулася горілкою. Вилаялась — хіба ж усі такі п'яниці, як він. Свавільне поводження, що раніш

дуже подобалось їй, тепер лише збуджувало злість, видавалось нахабне.

Трохи згодом підхмелений Михайло потягнув жінку до ліжка.

Надія пручалась — яке неприховано - огидливе обличчя! В посоловілих очах нема ані іскри розуму, з рота дхне тютюном і горілчаным духом — брр!.. І чого він в'язне? Може надійти брат, знайомі, Гойдай... Вона рвучко вихопилася з обіймів.

Із несподіванки він аж заточився. Перший опір! Чому? Невже знає?.. Безсило прикляк до столу. Плечі йому нервово здригнулися — ридма заридав.

Здивована жінка якось безпорадно, по - дитячому розтулила рота й швидше закліпала. Чого він сльозами умивається? Що йому таке?.. Бідолашний!..

Сіла поруч чоловіка й ніжно гладила його буйне чорне волосся — він раніш дуже любив цю ласку. Та й тепер... Але чому він не перестає? Дивно — від хлипання аж тіло стинається. Співчуття лише поглиблює біль, — значить, душевна рана — глибока, болюча.

— І тобі не соромно рюмсати? Це ж хлопчачий вибрик. Пхе!.. — докоряла співчутливо.

Михайло кидав важкі, болісні слова, наче виривав їх з м'ясом із горла:

— Ти вже чула, розказали. Штовхай... Якби тверезий, — не заразився б... Думав її застрелити... Хотів і тебе... бо поки - и - ине - еш...

Надія шарпнулася од чоловіка, мов від якогось джерела пошести. Жалю до нього — як не було. Мерзотник! Вона гнала навіть думку про жадану, бажану ласку. А він спокійнісінько жив з проституткою, захворів, може на пранці. Ото паскудство.

Надія вихопилася на двір із торбинкою в руці і сльозами на очах. Ішла без мети й напрямку. Інстинкт — незрадний проводир — вів її знайомою дорогою до центральних вулиць.

Річковий вітрець м'яко хвилював її волосся, рідними пестошами остуджував обличчя й навіював терпкий сум. Як вона досі жила з оцим... дегенератом? Так, маленький, злегка навислий лоб, невеличкі, широко розставлені очі, кирпатий ніс — досить красномовні натяки.

Вона повільно простувала гомінким, байдужим містом. Строката юрба метушилася, кудись поспішала. Одиниці й сім'ї стремили до може химерних, облудних, але кінцевих цілей дня.

А куди ж вона плентається?.. Хоч би до Оксани. Гарна родичка, що й казати, лише раз була у гостині. Так, до Оксани! Далека путь розсіє журу й колькі думки. А з віддаленого закутку мозку вихопилось: може вона ненароком здибає Гойдая — її подруга живе поруч депа.

Надія наближалась до околиці: сповіщали хмари сивої куряви. Обличчя їй дедалі більше припадало пилом; він проходив у горло, хрустів між зубами, лишаючи на язиці огидний липкий несмак. Вона хустинкою витирала шкіру — яка мерзота! Робітники щодня дихають отруйним повітрям. Чому комунвідділ не найме двірника на оцю „безпритульну“ вулицю?

Треба написати статтю. А втім їй байдужісінько. Нехай Гойдай... Де він? Може на засіданні редколегії? Чого вона піде до родичів? У них — гості, пияцтво, буйні пісні. Її також частуватимуть. Отже, вона одвідає читальню, відпочине в рідному оточенні — останніми днями унадилась туди.

Вона минула колінчастий завулок і дійшла знайомих воріт.

Ось і паровозні майстерні. Протягом десятиріч дим пофарбував їх у чорний колір. Деповська територія — мініатюрна країна траурної барви; тут і рейки і земля — брудні. А робітники!.. Ген-ген черговий кочегар працює на тендері. Його шкіра, припудрована вугіллям і нарум'янена мазутою — чорнява. А цей чистильник —

справжній вугляр! Іще нехарна сувора фігура. Це краплини непереможної армії буденних полум'ярів. Життя для них робота, робота й ще раз робота. Вони навіть не прислухаються до репету дзвонаря з ближчої церкви, не придивляються до празникових настроїв, ні! Вони турбуються, щоб не вмер огонь, щоб залізні рисаки справно пожирали свої норми жертя, щоб серця індустрії працювали без перебоїв. А ось і стрункостанні паротяги під парами; стурбовано рухається маневрушка; поруч — мертвяк ще прадідівської конструкції. Ген-ген хтось заворушився на ганку. Кочегар. Він зник, а гострогрудий кінь заіржав, немов радіючи з того, що повернувся його вартовий. А трохи згодом паротяг радо привітав семафор - ту! Поруч — другий. Заманеврував на стрілках третій. Вирухів! Білозорі рисаки бадьоро вирушили в дорогу — вперед! — до радісних, принадних обріїв.

Надія довго стежила за невгомною залізницею. Спочатку всі деповські закутки дихали на неї їдкою, наче дим, нудьгою. Але помалу - малу нудьга розвітрювалась, як і оці летючі парові хмари, разом із швидконогими поїздами линула у сувору далечінь.

Образа до чоловіка також відтавала. Його вчинок видавався їй і ганебний і водночас доконче потрібний — нарешті, з очей спала полуда. Тепер вона візьме шлюбну розлуку. Ні, навряд... Михайло такий ревнивий, швидше заб'є її. Припустімо, їй пощастить, а що далі? Вона ж самотня, беззахисна... Але вільна!

„Все, что ни делается — к лучшему“. Хто це сказав? Здається, Гойдай. Де він? Чому не відповів на подвійне запрошення? Даремно вона гнулась перед ним. Ні, це не приниження. Вона листувалася з товаришем, а до того ще не досить розвиненим. Але написати такісінькі рядки до якогось інтелігента — ніколи! На цю мить вона не мала злости на Гойдая. Довга розлука навіть поглибила почуття. Він видавався їй якимось відважним захисником,

34 що наостанці визволить її з міцних тенет життєвих примх.

Вона довго досліджувала Гойдаєву вдачу — допіру згадала, що людина не являє собою чогось конкретного, цілого. Вона складається з суми незчисленних дрібниць. І зовнішність, і одяг, і вимоги до життя — всі ці факти загострюють почуття. Вона, хоч як старанно шукала, не помітила в його характері будь-якої занечищеної риси. А втім вони ще мало знайомі.

Надія завітала до читальні. До речі, їй треба витягти деякий матеріал з „Штовхача“, трохи була не забула.

„Глобус“ розповів їй про зраду — вона ладна була разом із скривдженою жінкою бити розлучницю.

По тому читала вірші, але в жодному не добрала толку: збурений розум уперто буксував на місці. Михайлові слова раз-у-раз мимохіть зринали в голові. Що то буде? Дочасне конання... Але сподом, потай від холодних, темних думок, зростали сподіванки на яскравіше майбутнє. Уява знову зверталась до Гойдая. Ні, який з одруженого рятівник. Отже, вона осиротіє, і зажурені дні минатимуть, монотонно, як вантажні поїзди повз степовий полустанок-самітник.

Вона байдуже дивилась на читачів. Здебільшого чужі обличчя. А це хто в кутку? Здається, Божий. Ач як вирядився, насилу впізнала. До речі, він Гойдаїв приятель, вона від нього усього дізнається. Проте аж тоді зважилась на питання, як робітник поручкався.

— А ви й не знаєте „де“? — здивувався Божий. Був у командировці. Це „Мертві очі“ на цього зуба мав, а тепер... — він повернувся на рип дверей — О! за вовка помовка, а вовк у хату шасть, — вигукнув, мов у лісі.

— За якого це вовка? Гойдай зачинив двері.

— А про тебе ж. Наша робкорка скучала... не бачиш? Гойдай здивовано глянув на приятеля. А й справді Надія! Якась розгублена, очі сяють, випромінюють веселощі.

Зраділа жінка стояла чекаючи, щось стиснуло їй горло.
Гойдаєві пильні погляди поглиблювали зворушення — вона марно намагалась дати лад своїм почуттям і думкам.

Мляво привітались.

Вона милувалася з м'язистого чоловіка — трохи зсуворів, спав з лица і ніби покращав, але не усміхався...

— Як ви... пропали без вісти,— і зашарілась — ото ще безглуздя!

Ці слова тягарем неспокою на настрої.

Він оповідав про невідільне митарство.

Вона уважно слухала — ось чому він мовчав.

Розмова щораз більше жвавішала.

— Як ви хороше говорите, ніби по - народньому,— здивувалась Надія,— і дуже розвинулись. А недавно Винниченка охрестили Винченком. От я...

Співбесідник хотів був розпитати Липову про її чоловіка — ніяково!

— А ще там у „Червоній Правді“. Бюро нове? Замрій знов секретарює?

— Ні, Стеценко. Я з вашим Замрієм навіть не здороваюсь. Негідник!

Гойдай не здавався на свій слух. А він думав... Йолоп легковірний! Радість миттю прорила міцну гатку сумнівів. Цікаво...

Але вона вдалася до іншої теми.

— Ви уже вславились на весь СРСР. А от „як“. Ви перший піднесли питання про реалізацію лому. Скоро розпочнеться кампанія по всій країні. Читала у „Рабоче - Крестьянском Корреспонденте“.

Теплі струмені хвилювання шугнули Гойдаєві в обличчя, а в очах — блиски енергії,— о, така звістка додає духу.

Він згадав хатину „баби - Яги“.

— Ні, я живу в місті поруч тридцятої крамниці ТСТ. Знаєте? Так там, на другому поверсі. А Максим у своїй халупі,

Балачку перепинив свищик.

До читальні заходили кепі й зрідка — сукні.

— Радек!— ще з порога гукнув дядько Мусій.— Давно? А ми, брат, зажурилися без тебе. Що? „Мертві очі“ трохи спустив жару?

— Здається, ні. Я вже з Левіном нову газетку випустив. Не бачив? Ось! Адміністрацію не помилював і... Замрія скубнув — нехай не підлабузнюється.

Рушили утрюх — і Липова — до „Штовхача“.

Дорогою Гойдая перестріло штаповане запитання Демидова — завсіди так починав з ним розмовляти.

— Ну, як там політискі - економіскі? Одпарився, голубе, на Сахаліні. Е - ех, казав тобі, що не звариш воду з бюрократами, не слухав, усе проти, контрапарив. Треба легше на поворотах.

— Нічого, батьку,— Гойдай поклав руку на плече старому,— ще повоюємо. Ось уже нова газета єсть.

— А почитай но. Десь окуляри вдома, а без них як через сито бачу.

На цю мить до Штовхача наблизився Божий з приятелями, витягнув шию гусака, що засичав і...

ВІД РОБОТИ КОНІ ДОХНУТЬ

Єсть у нашому депі несвідомі робітники, наприклад, товариш Замрій. Він має багато прогулів. Іноді приходять на паротяг під чаркою. Тоді за нього доводиться працювати машиністові. Але на всі зауваження він одповідає: „від роботи коні дохнуть“. Дивно чути це від комсомольця й робкора.

Р. Г о й д а й.

— Оце так протягнув — аж пальці знати,— Божий гукав захоплено — не вперше!

— Дивись! і карикатура!

— Сидить на лопаті, а в зубах папіроска.
— Так йому й треба.
— Замрій з своєю шпаною придушить Гойдая,— сіяв паніку Бай.
— А раньше!
— Ша!
— Ми таких героїв мочалкою...— визвірився Божий.
Він прочитав уголос іще кілька статтів.
Гурт довго і жваво обурювався з виробничих недоліків.

Замрій нудився в диспансері: рада соціальної допомоги приділила йому рушник, мило, плювачку й тридцять карбованців на ремонт кімнати; за годину треба одержати, а також одвідати доктора.

Байдужі погляди блукали по стінах.

Кілька фотокарток з'ясували суть лікарської роботи. Численні плякати лякали сухотами, доводили, як і де вони народжуються і закликали до боротьби з ними, але за такими обставинами, що про них усі мріяли.

Небавом він дізнався, що існує не тільки туберкульоза легенів, але й нирки, печінки, мозку, коси тощо.

Йому стало лячно. Як багато на світі хороб. Хіба їх вигоїш? А може й його тіло ятрить небезпека. Ні, просто він застудився. Дриж, кашель, харкотиння, нехай скригавлене — це пусте! За певних умов можна швидко вилікуватись.

А проте темний страх ширшав. Невже смерть близька, неминуча?. Напевно, уся заля вважає його за трудного, що радиться навіть із плякатами.

Замрій пішов до дверей,— іншим разом розрахується із завхозом.

Ось і „його“ кабінет.

Застоювали чергу двоє лише пацієнтів. Вони рипливо скаржились один одному — тут коли - не - коли самотів сміх.

— А як почали різати економію — зник риб'ячий жир.

— Тільки порошками рятують.

— Найкраще баб'яче средство: зварити березових бруньок, меду, кави, цукру і внутреного сала. Чули?

— А як же. Тільки замість здьору треба масла.

— Глибоко помиляєтесь...

— Ні, ви...

Вони довго обговорювали цю деталь, немов вона не знати яка важлива.

Незабаром до кабінета увійшов Замрій із папірцем № 20.

Доктор щось писав; мовчки хитнув головою на крісло.

Це низенький, опасистий чоловік, дуже ввічливий, найлагідніший з усіх ворогів людських немочів. Про нього навіть терапевти говорили поштиво — залізниця притягувала відомих фахівців.

На обличчі лікареві — утом, у руках — млявість, а все ж він якнайуважніше оглянув одвідувача.

Останній і підіймав руки, і лягав на тапчан, і підводився, і нахилився — аж йому голова пішла обертотом.

Не за великий час пильний обслідувач, насичуючи речення ласкавим: „мій дорогий“, зажурих пацієнта: туберкульоза першої стадії. І чого лякатись? Власне, важко сказати — треба ще раз узяти на дослід харкотиння і зробити рентгеноскопію легенів. Вершечки, звичайно, позастягуються. Найкращі лікарі — їжа, повітря й сонце. Ага, потрібне ліпше приміщення.

Замрій аж спинив подих — яка прикра несподіванка. Два місяці тому вони глузували з його кашлюки, а тепер: сухоти, лікування, житлові умови.

Приміщення!.. Він його знайшов був: непманська сім'я з чотирьох чоловіка опосіла бельетаж. Рада соціальної допомоги обіцяла притиснути „червоного купця“. А той, довідавшись про це, миттю перетворився на прикажчика своєї власної крамниці і, звичайно, всотався до спілки. Отже, нема надії.

Ай - яй - яй! Навіщо впадати у розпач, нервуватися. Сум — дочасна старість, а сміх — найкращий лікар; слід затишити це.

Він уже заспокоївся. От поїде до Криму і...

Щодо курорту... Хм... Південне сонце може пошкодити, а втім це справа контрольної комісії¹. Його повідомляли, що там багато вагань. А на думці: навряд чи йому щось допоможе.

Замрій закипів злістю — згасає остання сподіванка.

Скоро комісія завередує — він їх... Нехай пробачить товариш доктор.

Співбесідник співчував несподіваній лайці й водночас заводив до „Истории болезни“ загрозливу діагнозу: phthisis. А трохи повагавшись, дописав: florida. Безперечно! Дрожі, висока температура, кашель, виснаження, нічні поти — найпевніші свідки. Наприкінці літа хвороба набере рішучої гостроти; якщо не лікуватись — не жити.

Сполаханий Замрій із багатьма вказівками рушив надвір. Відсьогодні він уже ретельно дотримуватиме їх. Поперше, геть куриво! Тієї ж хвилини викинув із кишені трохи неповну шабатурку цигарок. З дівчатами — тричі на місяць — як сказано. Увесь свій вільний час подарує Дніпрові — добре, що є власний човен. Він із терпкою насолодою переживував пляни порятунку.

Дорогою його знов оповили думки про курорт — невже справді „забракують“? А він застудився з вини служби — треба ж узяти на увагу. До того ж він давнішній робкор. За його вказівками заощаджено кілька тисяч. Невже держава не витратить на нього мізерні дві - три сотні? А - а, до чорта все! Він нікуди не поїде, одмовиться, помре. Це найяскравіший протест. Ні, напише листа до самого Григорія Івановича. О, він добре та й добре змалює невеличкий смітник, що зветься контрольна комісія. Ха - ха! контрольна!..

¹ Мовиться за лікарську комісію.

Замрія обійняла утома, цілковита апатія. Він, забухикавши, виплюнув на долоню червону кульку — недавня звичка. І затремтів з огидливості. Хотів був скинути харкотиння — незручно: навколо люди. Тоді навіщось погладив пальцями лице і язиком злизав його з руки. Брр!.. Яке липке, відворотне.

Він наблизився до невеличкого будинку начальника виховної служби. З розчинених вікон дихали бажаний, але водночас ненависний йому, достаток і до солодкого тремтіння знайома мазурка Венявського. Як і тоді, коли він уперше познайомився з диспансером. Поруч паркана пишався білим цвітом достиглої весни венгенський бузок, єдина приваба саду.

Нараз Замрій з невимовною бридливостю відчув близько уст холодне харкотиння. За хвилину злісно виплюнув його на уже відцвілу вітку. Воно повисло — криваве, без запаху, як і бузок. Це скарга безнадійної хвороби проти зростання зеленого життя.

Замрій говорив сам до себе:

— Павлушо, любий, тобі прикинулась небезпека. Ти пропадаєш, вихаркуєш із себе кров — супутницю здоров'я. Ти на ладан дишеш, Павлушо...

Сьогодні він уперше був непевний щодо свого дальшого життя. І це почуття ніби нагнітом зчавило йому серце. Нараз корчі стиснули горло, а на віях — визволена, але небажана вогкість.

Хтось поблизу забарабанив. А небавом до сонячного неба полинули юні слова: „Ми молоді, весняні квіти...“ Дітвора! Скільки надій росте разом з оцими піонерами нових днів.

Замрій усміхнувся крізь сльози.

„Пацани марширують, співають, а я розкис, як баба. Ні, треба боротися, хоч би зубами видерти місце на курорт із райкому. Ого, я переживу навіть сорокарічні стіни майстерень“.

Депо гармидерувало надвечірнім рухом. Білі, чорняві й руді звої пари та диму танули в повітрі. Залізні коні пили воду, вилазили з обертального мосту, маневрували, мчали на „Сахалін“ — без слів говорили, що спокою їм мало.

Замрія оточила чорна хмара. Він спинив дихання — відтепер не отруюватиме легені їдким димом, ні! Коли ж минув широку несподівану завісу, — глибоко ловив ротом повітря, видихаючи носом, — давня спортсменська звичка.

Біля контори когось виглядала Маруся.

А осторінь — група комсомольців і весела розмова.

Замрій з - під лоба глянув на дівчину і, не відповідаючи на її привітання, попрямував до хлопців.

Вона прикипіла до землі.

— Шуруємо, Замрію? — „Зажигалка“ хтиво моргав на Марусю.

— Шуруємо потрохи, — відповів Замрій за звичкою.

— Чого ти всігда з образованием? — „Зажигалка“ шарпнув співбесідника за краватку.

— Дурню беззубий, це ж у моді, як колись наган.

Збоку втявся агітпропів голос:

— А - а, Замріюшка, тебе Дудкін кликав.

— Внушення, а потом читка.

— Як твій суд, Павлушо?

— Який?

— А розкажи...

— Ото ломота!

— Ну!

— Посварився я з мільтошкою, — промимрив Замрій. Не пускало в клюб, дурило. А ми ще позаторік познайомились. Я його злегка ударив, а він — дохлий такий — упав. Цього разу я був здорово під газом. Згарячу, значить, кажу: „кобйол“. Він записав свідків і — в міліцію; накрутили протокольчик — все честь - честю. Трах! — приходить оповістка. Не йду в депо, а на суд — велике мені горе. Суддя нічого, видно, свій хлопець. Що це за слово

42 „кобйол?“ — до мене. „Дорогий друг“ — відповів. А він аж засміявся — не обдуриш. Присудив десятку на безпритулних та ще й моралі півкошика прочитав.

— Так і треба, — присуд Левіна.

— Ах ти носач! — скипів оповідач. — Добре, що ти папін - мамін синок і тільки чорта згадуєш, — а до гурту: Тут, хлопці, серйозна проблема. Коли за „кобла“ тягнуть десятку, а за мат, певно, двадцять, тоді наші гроші підуть на лайку, в трубу...

Запальний Левін, як завжди, сперечався із Замрієм, його слова плигали на перехресних шляхах звичних тем; а наприкінці згадав свою улюблену фразу.

— Ми живемо для майбутнього.

Опонент уїдливо усміхнувся.

— Скільки тобі років? Чотири чи двадцять чотири? Ну, добре, ми живемо для майбутніх, а ті для маймайбутніх і таке інше. Скажи мені, голова і два вуха, хіба це доцільно? Наші ж нащадки може будуть неврастеніки, сифілітики і сухітники. Доводи? Будь ласка. От на око. Мій прадід жив за сотню, а ми... Двадцять з гаком і на тонку прядеш. Ні, правда. На мою думку: живи поки живеться, люби поки любиться, — а що Маруся була тут, то він перефразував кінець свого улюбленого афоризму.

Комсомольці, уважно вислухавши навдивовижу шкідливу промову, усі враз цілком слушно обурились. Посипались доводи, переконування, повні запальної віри в молоду здорову генерацію й зневаги до наївних зневірених одиниць.

Але Замрієві не до суперечок. Одколовся від гурту — цікаво, на що він здався Дудкінові.

В осередку було холодно, непривітливо. Долі — бруд, насіння, недокурки. В кутку — згорнутий прапор, а вище — Калінін. Кілька стільців, три поламаних і довга лава. На столі — порозкидані папери й газети.

Уздовж стіни — Роза, Сашко і три шкурятянки.

Замрій обійняв комсомолку — треба заждати на секретаря.

Але дівчина відштовхнула нахабну руку, щось прошепотіла сердито.

Він зловив дві останні літери „... ло“. Що вона сказала? Певно — одоробло, дурило, а швидше мурло — адже жодний приемний для слуху речівник не закінчується на „ло“.

Замрій звик до широкої уваги; лише Роза, як навмисне, дратувала його. Ото ще недоторка, чи не панського роду вона часом.

Трохи згодом він, — а пострівай же! — розповідав Сашкові, як працює толоч у циліндрі — довгенько і аж надто популярно.

Її сусідка враз зашарілась і сиділа, як на гарячому вугіллі.

— Не розводь порнографію, — нарешті, обурився Сашко.

— Дивіться! комсомолец - інститутка, — Замрій тикав пальцем на приятеля, але очевидячки почував себе ніяково. Скажете Яшці, що я не Іван його чекати.

Він грюкнув дверима сердито.

А назустріч — Маруся.

Її усмішка чомусь підсилила роздратовання — якого дідька вона в'язне?..

— Вечером прийдеш? — запитала невпевнено.

— Ні! — Відсьогодні пильнуватиме свого здоров'я, як ока.

— А може... Я купила пляшку мадери, горілки...

Замрій вагався — спокуса принадна, що й казати.

— ... „Альжіру“, аж двадцять п'ять штук.

— Добре.

— Ходім зараз.

— Ні, рано. Я ще прогляну „Культуру і Побут“.

Він пішов до клубу. На східцях важко зачадив цигарку: спокусили товариші.

— Добрий день у штанах, — привітав його на порозі Бай.

— Здорово! — відповів Замрій глузливо — ото ще підлиза панський!

— З святом.

— З яким?

— Святого ледаря. Забув?

— Чого зуби вишкірив? Не куплю.

— Тут на тебе в стінгазету настрочили. Он у кутку. Цікава штучка.

— Ага, доігрався закоп'юршік,— зустрів Замрія Лазуткін.

— А нащо вибирали? Тепер його власть.

— „Од роботи коні дохнуть“.

— А що йому?

— Семечкі...

Чимало робітників попрощалися з читанням — цікаво, як Замрій реагуватиме на статтю.

Він справді пішов до „Штовхача“. Зненацька збавив ходи: остерінь сиділа Липова, а поруч... дивно! — Гойдай. Вони аж надто щиро розмовляли, певно, кепкуючи з нього. Кляті! Серце йому застукотіло неприязню, а може й ревнощами. Його посіла злість, як на ту мить, коли він випадково побачив свого машиніста на вузловій нараді троцькістів.

А проте він швидко опанував свої почуття. Криво усміхаючись, читав „Від роботи коні дохнуть“. Раптом почервонів, але іще раз перемигши вистиглу лють, промовив байдуже, навмисне голосно:

— Мамай сказав: впереді нас...

— Сопляк, тут жінки,— спалахнув Демидов.

— Хіба там неправда?— дядько Мусій позакручував вуса.— Ти ж ледачий, як циганський кінь.

Замрій на це промимрив лиховісно:

— Добре. Я ще його охоявлю,— і вилаявся.

Його пильнував зраділий Бай.

Замрій проглядав свій нарис: Нотатки пом - маш'а¹.

¹ Помічник машиніста.

Якась нісенітниця! Порвати його. А може знищити Гойдаєву замітку — і то зараз. Щоб не читали її, не насміхалися з нього. Він обережно вирізував ножем виявничі рядки — добре, що ніхто вже не дивиться на нього.

Глибока помилка — Бай усе бачив. Він поніс приємну новину до майстра, але... спіткнувся з ним у коридорі.

Онисим Каетанович цілісний день у депі: терміново ремонтувано „С“ 325, що за графіком повинен був везти делегатів губерніяльної партконференції. А оце йшов до нової стінгазети — недавня звичка. Щоправда, він читав лише статті, скеровані проти адміністрації.

Бай, сторожко озираючись, щось шепотів зловтішно.

Онисим Каетанович, наказавши покликати до себе Замрія, пішов наниз.

Останнім часом життя не шкодувало для нього клопоту. Найбільше дошкуляла поява Гойдая — з прокуратурою без жартів! А тут іще Гузяр здурів: поставив у човен (на чий гроші куплено?) казенний мотор. Та й він не без гріха: також дещо украв із складу. Ото, як Гойдай дізнається. Треба позбутись „гостроперого“, щоб і нога його не була в дільниці. А випадок із Замрієм... Так, мчить зіпсований паротяг... Катастрофа... Звільнення або смерть... О, він вираховує усе з точністю до найдрібнішого дробу.

Замрій нерішуче увійшов до кабінета. Погляди — на майстра, бльокнот, стіни. Знайома обстановка: розпис і схема руху пасажирських поїздів на залізниці, „трудовыє конфликты, таблица № 2“, розподіл паротягів ТЧ — 3; поруч великої шафи з паперами — коротконогий стіл, а на ньому рисунок підчіпка, великий шматок композиції та дві грудки вугілля — антрацит і ПС¹.

Онисим Каетанович зручно сидів у кріслі. На його гулястій голові пустувало сонце.

— Погана справа, товаришу. Стінгазета, е-е... Це

¹ Марка вугілля.

46 відомо. Ми, звичайно, прислухаємось до голосу робкорів і всі вказівки, звичайно, слухні, беремо на увагу. Отже, за масові прогули й пияцтво доведеться вас звільнити,— голос лякав суворістю.

Приголомшений Замрій довго не затуляв рота; очі йому бігали, як застукані у пастці мишенята, а обличчя — перелякане.

— Як, звіль... Я... вибачте, не буду...

Онисим Каетанович усміхнувся куточками уст — пташка у клітці, злигається, а ні — мовчатиме. Він пішов од стола. Хутким рухом пальців — хлоп! — зачинив двері й посадив Замрія на стільця.

— Що ж, можна, але треба невеличку... Звичайно, це не катастрофа, а... — він говорив тихенько й так полохливо, ніби Рудзутак і Чубар із стіни можуть підслухати.

Співбесідник захолов — небезпечна історія. Щоправда, він мріє помститись на Гойдасві, але... Ні! Він же ризикуватиме і своїм життям.

— А як вибухне?..

Онисим Каетанович задоволено потирав руки — кліє! Спритно заспокоював „наївний дитячий страх“.

Замрій кусав часом нігті — облудні слова шлаковим пилом на серце. Лячно! І одмовитись боязко: багато підстав його звільнити. Як каже народня мудрість: ні туди, Микито, ні сюди, Микито.

Онисим Каетанович занепокоївся. Його ліва брова звелася схвильовано. Невже відмовиться? А може й зрадить... Нехай! Тепер йому ніхто не пойме віри. До того ж він злочинець: вирізав із стінгазети статтю. А ця справа пахне зле. Отже, треба стріляти з важкої артилерії доказів — згода, чи звільнення.

Замрій нарешті пристав на ганебну пропозицію. Власне, уже не вважав її за таку. Він же через Гойдая сухітник. Може помре... А тут іще — біржа праці... Що ж, котре лихо меншее, те й вибирай.

Онисим Каетанович, задоволено усміхаючись, запалив, а тоді протягнув цигарницю до співбесідника.

Останній випускав дим одним кутком рота набік, щоб не заважати сусіді.

Онисим Каетанович сів добротливим настроєм. Цей новий спілєник давно вже подобався йому; варто навіки приручити спритного хлопця. Він пообіцяв мати його на оці, як скоро технік дільниці перейде служити до управи.

Замрій, зрадивши, навіть не подякував. Відповідальна посада! Сто п'ятдесят карбованців на місяць. Тоді він вилікується. Отже, йому не допоможе ні лікарська комісія, ані навіть райком, а лише адміністрація.

Прощаючись, Онисим Каетанович застерігав:

— Нічого, звичайно, про цю розмову, а то не служитимете. А втім, свідків нема.

— На мене можна звіритись: я нікого ще не обдури́в, а вас і поготів.

Близько клубу Замрій несподівано зди́бав Гойдая. Загородив йому дорогу.

— Ти на своїх пишеш?! Я тобі покажу, будеш плакати,— він рвучко дихав.

Гойдай лише усміхнувся. Йому не було часу розмовляти й уважно прислухатись до нюансів голосу.

— Ти мені чужий. В чому річ?— і, не глянувши на несподіваного ворога, пішов до Липевої.

А її скував був переляк — невже бійка? Ні! Вона нервово підхопила під руку Гойдая і обсипала його теплими іскрами ласкавих докорів.

Замрій, наладований лютістю, як гармата набоем, стояв непорушно. Йому кортіло виляяти веселу пару, але своєчасно спинила згадка про „кобла“. Штраф! Він лише кинув навздогін зловтішно:

— Пішли в будку!

Тут його зустрів Дудкін.

— А - а, Павлуша! З тобою багато ділов. Нагрузочки, — промовив заклопотано.

Замрій трохи звисока ставився до секретаря осередку, прилюдно глузував з його мовних огріхів. Дудкін справді не мав змоги зазнайомитися не тільки з граматиною, але й політекономією. Але щиро вірив, що колись прийде час і для науки.

— Я маю навантаження. Рахуй: староста радіо - гуртка — раз! редколегія — два! керівник операторів — три! Організувати друзів радянського кіна — не насіння лускати. Факт!

Дудкін спокійно торочив, що ці слова „липові“ і добре осоромив „інертного братаху“.

Замрієві увірвався терпець. Не сила його була протягом години перетравити так багато прикростей. Він остаточно захорів: у правому виску гуділо, наче в голові працювала маленька динамка, пекло в лопатках, руки тремтіли. А тут іще секретар перемиває кістки.

— Іди ти з своїми нагрузками!

— Добре, я ставлю на бюро.

— Хоч на пленумі Кіму.

— Ага - а, турнемо з комсомолу.

— Ну й нехай!..

Замрій сердито вилаявся.

А Дудкін зосереджено дивився на його сіру спину.

Ні, таки треба підсилити виховну роботу осередку, а то ми губитимемо активістів, — дійшов нарешті висновку. Не нового, та справедливого.

(Далі буде)

САВА ГОЛОВАНІВСЬКИЙ
МАЯКОВСЬКОМУ

Нам

зор з небес
не довелось
хапати.